

Gezien de zeer hoge kosten die zijn verbonden aan de bepaling van geneesmiddelspiegels – veelvoud van de kosten van het geneesmiddel zelf – dreigt een onnodig en bepaald onverantwoord opvoeren van de kosten van de gezondheidszorg. Bij een onbepaald doorzetten van de trend tot „drug monitoring” gaat het om tientallen, zo niet honderden miljoenen gulden. Geneesmiddelen worden nu reeds beschouwd als een deels aanvechtbare, met name onnodig hoge kostenfactor in de gezondheidszorg. De kritiek zal echter zeker niet afnemen als straks blijkt dat bij de kosten van de toegediende tablet, bijv. f 0,25, nog enkele honderden gulden moeten worden geboekt om na te gaan waar die tablet dan is gebleven. Een kritische houding ten aanzien van het klinische nut en de mogelijkheden en beperkingen van de bepaling van geneesmiddelconcentraties in bloedplasma en andere lichaamsvloeistoffen, is dan ook dringend gewenst. De kritische houding moet uiteraard berusten op inzicht in de onzekerheden en de risico's bij het gebruik van geneesmiddelen – rekening houdend met de aard van de aandoening en met de individuele patiënt – en op inzicht in de betekenis van de uitslagen van de spiegelbepalingen, dus de interpretatie ervan.

De beide artikelen die in dit tijdschriftnummer zijn opgenomen (ARIËNS en SIMONIS 1980a en b) over de bepaling van geneesmiddelconcentraties in lichaamsvloeistoffen zijn een bijdrage om de moeilijkheden en problemen op dit gebied te beschrijven en toe te lichten.

VRAAG EN ANTWOORD

(De beantwoording van de in deze rubriek gestelde vragen berust op gegevens, ons verstrekt door daartoe geraadpleegde deskundigen)

Is tapotage nuttig bij patiënten met verlamde slikspieren?

Vraag 25. Heeft het zin om bij een patiënt die na een cerebrovasculair accident niet meer kan slikken en die rochelt, tapotage van de thorax voor te schrijven?

Antwoord. Tapotage is een onderdeel van de fysiotherapie van luchtwegen en longen. De bedoeling ervan is secreet dat niet op andere wijze naar boven kan worden gebracht, te mobiliseren. In het algemeen kan men stellen, dat de normale luchtstoot de meest effectieve wijze van secreet verwijderen is. Daarvoor moet aan een aantal voorwaarden worden voldaan, te weten een (redelijk) normaal niveau van bewustzijn, goede functie van ademspieren en goede doorgankelijkheid van de luchtwegen. Bij een patiënt die als gevolg van een cerebrovasculair accident niet meer goed kan slikken, is de kans op verslikken groot. Indien het rochelen berust op speeksel en slijm in de pharynx, er (nog) geen aspiratie is opgetreden en de patiënt zelf niet (meer) effectief kan hoesten,

LITERATUUR

- ARIËNS, E. J. en A. M. SIMONIS (1980) *Ned. T. Geneesk.* 124, 1192 en 1201.
- BREIMER, D. D. (1979) Rational selection of methods for therapeutic drug monitoring. In: F. A. DE WOLFF, H. MATTIE en D. D. BREIMER, *Therapeutic relevance of drug assays*, bl. 9. Boerhaave series, Vol. 14, Leiden.
- DIJKHUIS, I. C. (1979) *Quality control of drug assays in therapy and toxicology, using calf serum as matrix*. Proefschrift Leiden.
- DIJKHUIS, I. C., H. J. DE JONG, A. RICHENS e.a. (1979) *Pharm. Weekbl.* 114, 1171.
- Editorial (1979) *Dtsch. med. Wschr.* 104, 1465.
- HELM, H. J. VAN DER en E. A. H. HISCHE (1979) *Ned. T. Geneesk.* 123, 1944.
- KALMAN, S. M. en D. R. CLARK (1979) *Drug Assay. The strategy of therapeutic drug monitoring*. Masson, New York.
- KAMPEN, E. J. VAN (1979) *Ned. T. Geneesk.* 123, 1941.
- MOLONEY, T. W. en D. E. ROGERS (1979) *New Engl. J. Med.* 301, 1413.
- PIPPENGER, C. E., J. K. PENRY en H. KUTT (1978) *Anti-epileptic drugs: quantitative analysis and interpretation*. Raven, New York.
- REID, E. (1976) Assay of drugs and other trace compounds in biological fluids. *Methodological developments in biochemistry*. Vol. 5. North Holland Publishing Company, Amsterdam.
- RHODES, C. T. en R. E. HONE (1973) *Automated analysis of drugs and other substances of pharmaceutical interest*. Butterworths, Londen.
- WILLIAMS, B. T. en R. A. DIXON (1979) *Brit. med. J.* 1, 1313.

November 1979

heeft tapotage geen zin. Dan komen andere vormen van fysiotherapie, zoals de actieve ondersteuning van de uitademing, eventueel aangevuld door afzuigen van secreet uit de nasopharynx en trachea, vooral in aanmerking.

Preventieve maatregelen zoals het kiezen van de juiste lichaamshouding en de juiste voeding zijn bovendien zeer belangrijk.

INGEZONDEN

Glucose-zoutoplossing per os bij diarree

In vraag 18 (1980) wordt voor de suiker-zoutoplossing ter behandeling van diarree bij kinderen verwezen naar de apotheker om deze oplossing te maken. Is dit nu geen akeelig voorbeeld van de medicalisering van de Nederlandse gezondheidszorg en het onmondig maken van de Nederlandse burger? In de ontwikkelingslanden maakt de moeder nl. zelf deze oplossing; het is heel eenvoudig: 1 liter gekookt water, 1 afgestreken theelepeltje keukenzout, 8 afgestreken theelepels suiker. Goed mengen en het kind zo veel laten drinken als het kan.

Kan de Nederlandse moeder dit ook niet? Kan zij ook niet die eigen verantwoordelijkheid aan?

Literatuur: Vraag 18 (1980) *Ned. T. Geneesk.* 124, 520.

Nijmegen, april 1980

A. A. VAN DER MAAS

In vraag 18 werd gevraagd naar de *precieze* samenstelling van de „internationale diarree-drink”. Deze is beschreven. Het is gebleken dat dit elektrolytenmengsel door iedere apotheek gemaakt kan worden. In ons land lijkt het niet nodig om de zakjes met een afgepaste hoeveelheid van dit elektrolytenmengsel ter beschikking te stellen. UNICEF doet dit wel ten behoeve van de ontwikkelingslanden.

In plaats van het officiële orale elektrolytenmengsel kan inderdaad ook een eenvoudige zout-suikeroplossing wor-

den gebruikt. Natuurlijk kan de Nederlandse moeder dit zelf maken, volgens het aangegeven recept: 1 afgestroken theelepel zout en 8 afgestroken theelepels suiker op 1 liter water óf 1 theelepel suiker en 1/4 theelepel zout of een mespunt zout op een glas water van 200 ml. Ter voorkoming van onnauwkeurigheden is ten behoeve van dit huismengsel een speciaal lepeltje in gebruik (voor een glas van 200 ml) (*Voeding* (1979) 40, 182). Het is belangrijk dat de oplossing niet zouter smaakt dan tranen. De moeder moet daarom geadviseerd worden de oplossing eerst zelf te proeven.

Het is niet de bedoeling om de Nederlandse moeder verantwoordelijkheid te ontnemen. Hoe de oplossing ook gemaakt wordt, de moeder heeft altijd de verantwoordelijkheid om dit mengsel voortdurend in kleine hoeveelheden per os te geven.

BOEKAANKONDIGINGEN

M. A. BEDFORD, *A colour atlas of ophthalmological diagnosis*. 6e druk. (Wolfe medical atlases, 3.) 190 bl., 138 fig. Wolfe, Londen 1978. Prijs: geb. f 70,-.

Dit boekje is een soort platenatlas met aan de ene kant grotendeels fraaie kleurenafbecdingen, aan de andere kant korte teksten om al doorbladerend oogafwijkingen te kunnen herkennen. Het is hierdoor een goed illustratief boek, een aanvulling op de leerboeken voor de oogheekunde voor de student en algemene arts. Het is jammer dat de tekst bij de plaatjes zich vaak beperkt tot één zin en er niet meer bruikbare informatie wordt gegeven in de tekstbladzijden die voor het grootste deel onbedrukt zijn. De afbeeldingen van de oogafwijkingen van het voorsegment van het oog zijn van uitstekende kwaliteit. De afbeeldingen van de oogfundus zijn ten dele zo vaag dat de afwijkingen hierop niet geïnterpreteerd kunnen worden, zoals bij de metastasen van de chorioidea, de chorioidearuptuur en de commotio retinae.

Als geheel is de platenatlas zeer aanbevelenswaard, gezien de vele afbeeldingen en de niet te hoge prijs.

J. A. OOSTERHUIS

Nachsorge beim kolorektalen Karzinom. Onder redactie van W. Stock. 191 bl., 124 fig., 62 tabellen. Springer-Verlag, Berlijn 1979. Prijs: ingen. DM 54,-.

Dit verslag van een in januari 1979 in Keulen gehouden Symposium belicht enige aspecten van coloncarcinoom die gewoonlijk onvoldoende aan de orde worden gesteld. De eerste vier voordrachten handelen over ervaringen met het nieuwe TNM-systeem voor colontumoren, waarbij vergelijkingen gemaakt worden met de Dukes-classificatie. Voor de praktijk lijkt deze laatste – hoewel ook niet ideaal – beter te voldoen. Het tweede gedeelte handelt over vraagstukken die bij de follow-up aan de orde komen, zowel organisatorisch als diagnostisch. Verschillende programma's voor systematische nacontrole worden besproken. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de plaats en betekenis van het carcino-embryonale antigeen, pijnbehandeling en diagnostiek van lokale recidieven. Het laatste gedeelte bevat verschillende voordrachten omtrent pre- en

postoperatieve bestraling en adjuvante chemotherapie. Er wordt voorlopig verslag uitgebracht van enkele in gang zijnde clinical trials. Hoewel nog niet genoeg patiënten te beoordelen zijn, lijken de resultaten met bestraling gunstig. Of dat ook zo zal zijn met chemotherapie, waarover ook gesproken wordt, lijkt te betwijfelen.

Door de onorthodoxe onderwerpen die aan de orde gesteld worden is dit een verslag, dat tot nadenken stemt. Alleen daardoor is het al interessante lectuur voor hen die belangstelling hebben voor de vraagstukken van staging, adjuvante therapieën en follow-up.

A. ZWAVELING

R. L. F. NIENHUIS, A. M. L. GOOTJES, A. J. HOEKSTRA, S. LANG-BOTH en B. M. F. J. NIEUWHOF, *Praktisch leerboek voor de reumatologie, speciaal voor paramedici*. 150 bl., fig. Van Gorcum, Assen 1980. Prijs: ingen. f 22,50.

Met medewerking van een districtsverpleegkundige, een fysiotherapeut, een ergotherapeute en een psychologe heeft de reumatoloog NIENHUIS een praktische inleiding tot de reumatologie geschreven. Het moet in feite het boekje „reumatologie, leerboekje voor verpleegsters, fysiotherapeuten en andere paramedische beroepen” van De Blécourt en Bode (4e druk 1977) vervangen. Het is alleszins een waardige opvolger geworden. De reumatische ziekten worden up-to-date en helder uiteengezet. Fysiotherapie, ergotherapie, psychologie en sociale begeleiding hebben ieder een eigen hoofdstuk toegewezen gekregen. Onder het hoofdstuk Sociale begeleiding wordt op beknopte en overzichtelijke wijze getracht inzicht te geven in de wirwar van ter zake doende wettelijke en andere regelingen. Ook zijn de adressen vermeld van de hulpverlenende instanties, die voor reumapatiënten van nut kunnen zijn.

J. K. VAN DER KORST

Current topics in microbiology and immunology. Deel 86. Onder redactie van W. ARBER e.a., 168 bl., 29 fig., 22 tabellen. Springer-Verlag, Berlijn 1979. Prijs: geb. DM. 68,-.